

Poljima i
prodoljima

TONKO MAROEVIĆ

Poljima i prodoljima

TONKO MAROEVIĆ

POZIV NA SUDJELOVANJE U IZLOŽBENOM PROJEKTU

Trebao bi mi dar pripovjedača, a raspolažem isključivo sposobnošću svjedoka i voljom da fiksiram neka iskustva kao zalag duboke veze sa zavičajem svih mojih predaka. Osjećanje duga prema bliskoj mi (a nepotpuno vlastitoj) sredini vodilo me da nastojim otok što više usvojiti. A to se moglo ponajprije hodanjem, jedino pješak može osvojiti teren i samo se ljudskim korakom može steći potpuniji dojam o svojstvima zemlje. (u: Poljima i prodoljima: hvarski mali noćni hodopis)

Potaknuti mediteranskim slikama noćnog „hodopisa“ hrvatskog akademika, sveučilišnog profesora i književnika Tonka Maroevića organiziramo žiriranu izložbu koja će se u galeriji Oris Kuće arhitekture održati početkom rujna 2017. Oris Kuća arhitekture poziva sve zainteresirane kreativce da se, nadahnuti ovim tekstom, odazovu pozivu i prijave svoje radove. Impresionistička priroda ovog literarnog teksta trebala bi poslužiti kao inspiracija, a ne strogi okvir u koji se radovi moraju uklopiti.

Smještena u multifunkcionalnoj i multimedijalnoj dvorani Oris Kuće arhitekture, Oris galerija otvorena je 2015. i od tada obogaćuje Orisovu arhitektonsku misiju zanimljivim i brojnim domaćim i međunarodnim izložbama čiji se program ne iscrpljuje isključivo u sferi arhitekture. Višedisciplinarni pristup galerijskog programa dodatno je naglašen ovim pozivom koji uključuje sve umjetničke medije i otvoren je svim umjetničkim područjima i tehnikama – slikarstvu, kiparstvu, ilustraciji i animaciji, videu, fotografiji i raznim drugim hibridnim disciplinama. Pozivu prilažemo cjeloviti tekst T. Maroevića *Poljima i prodoljima: hvarski mali noćni hodopis*.

Na poziv se mogu prijaviti samo do sada neizlagani radovi odnosno oni nastali isključivo u svrhu natječaja, a pozivu se mogu odazvati umjetnici do 35 godina. Stručni žiri napraviti će selekciju od 15-25 radova koji će biti predstavljeni na izložbi. Odabrana djela bit će objavljena u posebnom katalogu u izdanju Orisa, a izložbu će popratiti i prilog u Orisu, časopisu za arhitekturu i kulturu življenja.

Poziv je otvoren do 2. lipnja 2017., a popis selektiranih radova objavit ćemo 2. srpnja 2017.

Prilikom prijave na sudjelovanje molimo vas da priložite osnovne informacije o radu koji namjeravate predložiti. Potrebno je poslati CV, kratak tekstualni opis rada kao i neki vizualni prilog – fotografiju, skicu, video, nacrt i dr.

Molimo da se prilikom prijave radova vodi računa o prostornim mogućnostima galerije Oris Kuće arhitekture koju možete posjetiti na adresi Ulica kralja Držislava 3, 10 000 Zagreb.

Prijave i eventualna pitanja šalju se na mail adresu: ana.bedenko@oris.hr

POLJIMA I PRODOLJIMA

Hvarski mali noćni hodopis

Povodom 2400. godine osnutka Farosa

Nisam na otoku rođen. I ne živim na njemu. Ipak imam iluziju da sam s njime posebno srođen, da nigdje drugdje na svijetu nisam kod kuće kao u hvarskome Staromu gradu. Razlog je tomu učestalost dolazaka od ranije mladosti, uska povezanost sa srodnicima i prijateljima, a ponajprije raznolikost i bogatstvo doživljaja u svim godišnjima dobima i na vrlo različitim lokalitetima, kako na moru tako i na kraju. Ne mogu naravno kazati da sam čitav otok prošao, da sam zavirio u sve njegove otajne ambijente ili doplovio (da ne kažem: doplivaao) u brojne njegove uvale i primorske zakutke, ali smijem potvrditi da sam nastojao odmjeriti mu koordinate i upoznati mu razmjere.

Neću sada govoriti o uljuđenom i pitomom *Pajizu*, o njegovim kalama i pjačetama, o njegovim dvorima i vrtovima, salonima i konobama, pa ni o neusporedivom Tvrdalju. Trebao bi mi dar pripovjedača, a raspoložem isključivo sposobnošću svjedoka i voljom da fiksiram neka iskustva kao zalag duboke veze sa zavičajem svih mojih predaka. Osjećanje duga prema bliskoj mi (a nepotpuno vlastitoj) sredini vodilo me da nastojim otok što više usvojiti. A to se moglo ponajprije hodanjem, jedino pješak može osvojiti teren i samo se ljudskim korakom može steći potpuniji dojam o svojstvima zemlje.

Šetajući s kraja na kraj izdužene uvale, još kao dječak mogao sam upoznati obrađene vinograde i lučice s brodovima, dijelom zanemarene maslinike i mjesta samotnih kupanja. Kad sam se uspeo na obližnju Glavicu uspio sam pogledom obuhvatiti iznimno široku panoramu, a kad sam od te – niti stometerske – Glavice nastavio do obližnjih zaselaka Rudine otvarala mi se vizura na drugu stranu, na kanal što Hvar dijeli od Brača (a Brač kruni impozantna Vidova gora). Malo veći, odrasliji, puteljkom preko Budinjca (sada makijom zaraslim) uspinjao bih se i do najvišega otočnog vrha, glavice svetoga Mikule, s kojega je pogled pucao na strme južne otočne padine, na otok Šćedro pod okom, na udaljeniji Vis i Biševo i konačno na zanosnu nedohvatnu pučinu. Vraćajući se s osvojenoga vrha prolazio bih nekim drugim putem i udisao pravi šumski zrak, jer ma koliko oblikom uzak i tanak, izdužen, Hvar ima i središnje prostore gotovo kontinentalnoga ugođaja.

Lijepo je bilo probuditi se malo ranije, prije žarka sunca, pa skoknuti do vidikovca zvanog Likorova kuća, s kojega se odozgo smireno motre kuće sva tri Dola. Kad je bilo više volje, dalo se i produžiti do pretpovijesne uzvisine Purkin kuk i odgovarajuće gradine. Ili pak krenuti na sasvim drugu, sjevernu, stranu pa se spustiti u razvedenu uvalu Žukova, odnosno ići malo zapadnije do pitomoga zaljeva Ključna. Pješačiti do Maslinice ili do Zavale nije bio velik izazov (uostalom, češće se do njih dolazilo brodom), ali želja da dohodam do punte Kabla dugo mi se nije mogla ispuniti, pa sam do toga žuđenog odredišta dospio tek pošto je vojska napustila zauzeti, za civile zabranjeni teren. Ali obijesnu namjeru da dopješačim i do grada Hvara, prelazeći preko Selaca, Grablja i Brusja nije mogla spriječiti ni opasna ljetna sparina.

To su koordinate mojega pješačkog upoznavanja otoka, mojih povremenih lutanja i landranja. Automobilima i brodićima prošao sam pak većinom otočnih cesta, bio u Svetoj Nediji i Ivan dolcu, u Basini i u Mudrom dolcu, da postaje puta do Sućurja sad ne nabrajam (ali zastanak u Gdinju, u kući ponosne obitelji Radovanović zaslužuje spomen). Svi su ti puti bili u društvu i u dragoj pratnji, pa kao da ne spadaju u moj najintimniji, najprisniji, najpovlašteniji, najjogoističniji dijalog s otokom, da ne kažem: moj obračun s Hvarom.

Pravi razgovor s otočnom baštinom mogao sam najbolje voditi u mraku, u noćnoj tišini i odgovarajućoj samoći. Kad bi me umorile dnevne obaveze i zabave zaputio bih se u suton barem do obližnjih polja, Garmice, Peče ili do Vanjih gomil. Kad bi mi odmaranje također dodijalo poželio bih se malo umoriti, pa bih, također s padom mraka, krenuo, recimo, prema Rudini Dulčićevih, ili otišao čak i do Šoljanovih (sjećajući se da i kod jednih i kod drugih imam predačkih niti). Na taj bih način dan zaokružio i fizičkim kretanjem i emotivnim epilogom, prisjećanjem svega što mi se zbililo u neposrednoj ili nešto daljoj prošlosti, a s razmaka hodanjem osvojenoga prostora i mrakom zadobijene distance.

Doživljaj mraka, noći, zapravo je za mene duboko hvarski, starogrojski. Nigdje drugdje nisam bio toliko u dodiru s tamom, gledajući to s pozitivne i s negativne strane. U vrijeme mojega djetinjstva električno se svjetlo gasilo već u devet sati, zimi (ljeti je centrala radila do deset), tako da se išlo rano spavati, a kućno je svjetlo osiguravao jedino žičak petrolejke ili šterike. Kad bi se odlazilo do susjeda svijetlilo se baterijom (ukoliko je bila na raspolaganju). Kod kuće, kod mojih barbâ (očeve braće) bio sam napol domaći, napol došljak, a manje me je mučila Preradovićeve pjesma o putniku siromaku, kojemu je veći mrak u mraku, nego li prisjećanje na Šenoinu „Kuginu kuću“, koju sam, u najranijoj dobi, bio locirao baš oko Križa na ulazu u mjesto, pa mi se u mraku vraćala misao o uvećanoj opasnosti.

Kako bilo, mrak je imao i svojih iznimno svijetlih strana. Recimo, kad bi nas barba Rate poveo na ribolov „pod sviću“, gdje bi se pod zrakama „Petromaxa“ rastvarala prozirna morska dubina u svim svojim slojevima. Da ne govorimo o još uzbudljivijem (utoliko rjeđem) doživljaju noćnog odlaska s pravim, profesionalnim ribarima; tu je ljeskanje mora, posebno pak svjetlucanje iskrica u moru potaknuto kretanjem vesala, zadobijalo upravo zanosnu ljepotu. A ljeti, kad bi nam dozvolili spavati na terasi, na otvorenom, zbog gašenja gradske rasvjete, nebo je odsijevalo treperenjem zvijezda kakvo se nije moglo doživjeti u splitskoj gradskoj sredini. Još jači doživljaj zvjezdanog neba imali smo kad bismo prostrli deke u polju (čuvajući urod) ili na nekom šljunčanom žalu (odmarajući se za ribolova).

Naročitu gustinu i tišinu dobijala je hvarska noć u tri sata ujutro, pogotovo u zimskim uvjetima. Naime, tada su nas budili da se, bez svjetla u sobi i na ulici, obučemo i spremimo za brod, koji je u četiri sata polazio prema Splitu. Izlazak u hladni mrak razbudio bi brata i mene i samo nas je ponos na našu hrabrost jačao da izdržimo. A možda i vesela zloba kad bismo vidjeli kako su neki pospanci, manje odlučni i spremni, zakasnili na brod, a mi smo s palube broda, koji je već pustio cimu, promatrali njihovo uzaludno trčanje do ruba rive i do već nedohvatnog plovećeg cilja. Šalu na stranu, kad bismo se pak sami zatekli u mračnim sobama velike i poluprazne stojne kuće nije nam bilo do smijeha.

Eto, u takvu noć dobijao bih volju da izađem u prirodu, da prodrem kroz mrak do neke udaljene i markantne točke. Najradije bih izlazio iz grada prema istoku, prošao bih Šiberiju i Granicu, nastavio uz Vinariju i zaputio

se starim putem prema Vrboskoj. Ako bi bila mjesečina, dobro, a ako ne možda još zanimljivije i uzbudljivije. Nisam se više plašio macićina (duhova mladih umrlih), bio sam prestar za to, ali bilo me pomalo stid ako me tko vidi i zapita gdje idem i što radim u to mrklo doba. Neće nitko pomisliti da baš idem u krađu grožđa ili smokava, ali da su neka nečista posla moglo je svakomu pasti na pamet. A meni se naprosto išlo da se nahodam i da u miru sam sa sobom pregruntam dnevne misli i provjetrim mozak.

lšao sam u polje, u starogradsko polje, a zapravo u polja mnogih mještana i suseljana, među kojima i mnoštvo mojih raznorodnih predaka, dijelom vlasnika, a većim dijelom samo zakupnika i obrađivača. Poželio sam prošetati poljima, proskitati prodoljima, uvalama između brežuljkastih padina na rubu središnjega areala. A riječ prodolja pripada literarnom leksiku, lektiri, stihu Ante Tresića Pavičića: „Prodolja skrivna mramorite Ljesne“, za koji je Grgo Gamulin tvrdio da je jedini autentični ishod svih lirskih napora hvarskih pisaca, jer je otoku pridavao mitsku dimenziju, imenujući ga uostalom starim slavenskim nazivom, što bi asocirao njegovu pošumljenost (ljes) na blistavoj kamenitoj (mramoritoj) podlozi.

Moje noćno putovanje time zadobija i eruditsku nit. Takoreći nehotice prikradaju se prisjećanja, podlo prodire i patetika. Kako zaboraviti da ulazim u prostor posvećen radom već stotina naraštaja, osnovan i pedantno parceliran prije dvije tisuće i više godina. A što su to učinili Grci, naši idealni prethodnici i zatočenici bitnih tekovina europske kulture, moglo je samo uvećati osjećaj važnosti ambijenta, pa i mojem prolasku dati neku relaciju (učiniti me proporcionalno sitnim u odnosu na vremenske raspone što idu nekako od Aristotelova rođenja).

Moja staza prema Vrboskoj ide uz sam sjeverni rub tog agera (*ager Pharensis*, nazivahu ga Rimljani, *Hora Faroi* pak Grci), a utabana je jamačno od najdavnijih dana. Suhozidine i gomile uz nju, međutim, većinom su nešto recentnije, no s nemalom patinom davnine i uložena truda, a nabijeno kamenje na putu čini da svaki korak treba pažljivo odmjeriti, pogotovo ukoliko je vidljivost znatno ograničena (zbog pomrčine). Ali važni su prostorni orijentiri, poneki poljski trim ili, pogotovo, crkvice, kapela. Malo po izlasku iz grada naići ću na kamenu kapelu zvanu Gospojina, a kad malo produžim udesno, južno doći ću i do svete *Jeline* (s kamenim reljefom lava), kao što pri prilazu Rudini dolazak do kapelice svetoga *Avliža* označava (bolju, veću, strmiju) polovicu puta. Doista, svetački toponimi više su nego dobrodošli u snalaženju, a noću pak mogu biti svojevrsni duhovni svjetionici.

Lijevo od Gospojine, na maloj uzvisini je Starač, polje naslijeđeno i dugo u obitelji. Moja braća Jakša i Vinko, a pogotovo moj rođak Tonči, dijelom i danas nastavljaju tradiciju, pa su malo obnovili, malo dopunili, malo još kupili, pa stvorili kutak gdje se može ponešto raditi i potom se prepustiti odmarnju, takoreći ladanju. Prolazim noću i nitko neće vidjeti da sam se zacrvenio što i sam ne sudjelujem u tim zahvatima, a uspomene me vode u daleka vremena, prije više od pola stoljeća, kad sam s veseljem znao sudjelovati u jematvi (trganju grožđa, koje je onda bila prava fešta, jer je vino donosilo ozbiljan dohodak), a koji put i u kopanju ili žanjonju (žetvi) lavande. A još je udaljenije doba kad nas je barba Šime na konju (ili, potom, na mulu) vodio u polja. Čak trojica malenih zajedno smo jahali na živomu i možete zamisliti kako smo se važnima osjećali.

Opterećen sjećanjima nastavljam hod i snalazim se pogledajući prema Dolu sv. Mihovila, crkvi na brežuljku s južne strane. Kad prođem dolske krajeve

onda sam već duboko u polju i teško da ću više naići na čovjeka. Ipak, i u kasno noćno doba, ljeti, poneki automobil svojim farovima razbija tamu, a neki prolaze i starim putem gdje se mimoilaze sa mnom. Blaženu noćnu tišinu povremeno, a sustavno, prekida samo lavež pasa, razasutih po raznim dijelovima polja, najčešće uz poljske kućice. Kad ne čuješ pse čini ti se da pratiš kako sama zemlja diše, u svakom slučaju isparava preko dana nakupljenu vrelinu i mijenja je novostečenom svježinom. U jednom trenutku, zgranut, začujem i groktanje, trgnem se od straha, da bih u sebi osvijestio kako poljima lutaju i divlje svinje.

Sidem li ponegdje s glavne staze nailazim na lijepo sređene nizove trsja, na lijehe povrća, najčešće pomidora i krumpira, ali naravno ništa ne berem i ne kidam. Tu i tamo siječem se sa zidicama koji prate smjer staroga grčkoga katastra, podjele koju su izvršili doseljenici s egejskog otoka Parosa, kad su sišli s brodova, prepoznajući u plodnoj ravnici šansu dobrog novog življenja. Mjera koju su ti sljedbenici pitagorejaca nametnuli prostoru i danas još funkcionira kao kriterij i kao usmjerenje, pa su na više mjesta danas označeni tragovi njihovih intervencija. U svakom slučaju ortogonalna mreža komunikacija plod je njihovih zasada.

Stigao sam pritom do raskrižja puteva, lijevo bih otišao u valu Basina, desno pak u Vrbanj. Vidim iz daljine vrbanski zvonik, kampanel opjevan od Pereta Ljubića, a mislim s ljubavlju na slike i prijateljstvo barba Jakova Bratanića, koji je za mjesta i ambijente, skromne spomenike i pučku tradiciju svojega (i našega) zavičaja našao odgovarajuće likovne korelative. Uputim li se mišlju dalje prema jugu doprijet ću i do Vrisnika, mjesta otkuda su Franičevići, Marin i Jure, čakavski rapsodi i tvorci ljudskih kronika, a barem za epopeju Marinova Mikule Trudnoga smijemo ustvrditi kako je izrazila etos stoljetnog obrađivanja, mučnoga kopanja i škrtoga življenja na inače plodnom tlu, kojim prolazim. Ne zaboravljam ni da je iz Vrisnika i majka mojega prijatelja Zvonka Mrkonjića, pjesnika koji je svoju hvarsku genetsku dionicu sublimirao u univerzalniji mediteranizam.

Koji kilometar dalje prolazim uz aerodrom, srećom još samo mali, poljski, prikladan jedino za polijetanje i slijetanje privatnih dvomotoraca, dvosjeda ili tek nešto većih letjelica. Sretan sam što se odustalo od ideje da se aerodrom proširuje i pretvori u pravu zračnu luku, da se trasa znatno uveća i asfaltira, te ne samo uništi znatan areal obradivoga zemljišta nego i zauvijek dokine mir i spokoj središnjega dijela otočne ravnice, prostora zbog kojega je otok i naseljavan i kultiviran. Šetajući uz par „parkiranih“ aviončića blagoslivljem odluku o odlaganju rekonstrukcije, jer i osobno – sasvim aktualno – uživam u tišini koja s prostire oko zaspalih, zasanjanih, inače bučnih, strojeva.

Korak po korak i stigao sam na domak Vrboske. Crkva-tvrđava vidi se iz daljine i doima sasvim monumentalno, uvjerljivo, da ne kažem zastrašujuće. Spuštam se u mjesto, prolazim uz mjesni morski kanal, presječen (ili obogaćen) starim kamenim mostom, po sredini još dopunjen skladnim otočićem. Dva su sata po ponoći i još ponetko sjedi ispred zatvorenoga kafića, a na rivi-marini po usidrenim brodovima također se čuje koji znak života. Mimoilazeći obalnu benzinsku stanicu nastavljam putem uz more prema Jelsi, stazom kojom sam prolazio u mnogo navrata tijekom desetljeća.

Začuduje me gustoća izgradnje, gotovo uz čitav put niknule su vile ili iznajmivališta, a kad sam davno dolazio profesoru Gamulinu u njegovu Vitarnju bilo je svega par usamljenih kuća. Vitarnja, otvorena prema veličanstvenom

Biokovu, unosi dah *teraferme* u hvarsku pitominu, podsjeća nas da je većina stanovništva pristigla s obližnjega kopna (a prije toga iz većih daljina), pa tako i nosioci mojega obiteljskog prezimena. Kako su se u međuvremenu povezali s nizom većih i manjih starosjedilaca, slojevita nam genealogija nije nipošto jednostrana, makar poprilično otočno endemska. I na taj način, mislim si hodajući, i tješim se, učvršćujem svoju pripadnost otoku.

Ulazim u Jelsu, pokraj novih i starih hotela, a na ulazu u mjesto dična je kuća Dubokovića, sa salonom iz građanskog doba kao podsjećanjem na minule dane, pa i lijepe sastanke. Putem ne susrećem nikoga, odveć je kasno, ali ne mogu odoljeti a da ne zavirim u središte mjesta, opkoračim oko barokne crkve sv. Ivana na malom trgu, što je svakako spomenik dostojan nježne participacije. Iz Jelse se odlučujem vratiti standardnom automobilskom cestom (da ne idem natrag istim putem kojim sam došao, a i kraće je, jer kasno je, vrijeme da što prije stignem kući).

Dakle, sada pješačim po tvrdom asfaltu i svaku toliko moram sići s kolnika, jer me mimoilaze automobili. Makar je već oko tri sata po ponoći promet sasvim ne sustaje; dapače, do pred jutro će se samo povećavati jer se ljudi, gosti, vraćaju iz jednoga i iz drugoga smjera, budući da su potražili neku promjenu u inače naglo upoznatom i brzo emotivno potrošenom novom boravištu. Neki mi nude da će me povesti, a to odlučno odbijam, želeći zaokružiti svoj mali noćni izlet u vidu hodočašća izvorima. Meni moje ljetno – nekoć i zimsko – boravište nipošto nije dodijalo i jedva čekam da se vratim „u bazu“. Desetak kilometara krutog pješačenja nije malo, ali praćeno je zadovoljstvom doživljaja, koji su manje vizualni, više nutarnji, intimni, takoreći „ispod spuštenijeh trepavica“.

Stižem do križa na ulazu u Stari grad, potom do crkve svete Lucije, otkud se vidi kuća mojega noneta i mojih *barbâ*, uz koju je vezan najveći dio mojih dječaćkih i mladenačkih zbivanja. Mislim s ljubavlju na sve njih, još na rođake i tete, na prijatelje iz davnih dana. Premda sam u šetnju otišao samotan, baš da malo budem sam sa sobom, zapravo sam putem ponio misli na bližnje i daljnje, odnosno oni su me pratili u prisjećanjima.

Nekim je piscima bila dovoljna vlastita soba da sačine uzbudljiv putopis, drugima su trebali široki kontinentalni prostori da dadu najsuhliji izvještaj. Moj mali hodopis od jedne noći (a složen od isječaka i spomena nekoliko raznih noćiju) samo je iskaz vjernosti milom mi prostoru, potvrda da sam svjestan kako stižući u Stari grad znadem da dolazim doma.

Tonko Maroević